

II. DOM U HRVATSKOJ I POLJSKOJ PRAGMALINGVISTICI¹

1. Uvod

Jezična slika svijeta predstavlja čovjekovu **interpretaciju svijeta**. Poljska lingvistica, J. Maćkiewicz (1999: 12) navodi da ta slika može biti trojaka: stvarna (realna), zamišljena (fiktivna, imaginativna) i prividna (virtualna iluzija stvorena visokom tehnologijom). **Stvarna slika svijeta** temelji se na iskustvu i znanju do kojega je došlo pretvaranjem entiteta u naziv razumljiv članovima neke društvene zajednice. Sve što čovjek spozna svojim osjetilima ili pomagalicama (kao prošircima osjetila), on imenuje i time stvara realni jezični svijet u svojoj svijesti te na vanjski svijet utječe kreativno (poboljšavajući egzistenciju). **Izmišljeni (fiktivni) svijet** čovjek stvara u mašti pomoću koje se rađa umjetnost. Jezična umjetnost temelji se na metaforizaciji, tj. prenošenju realnih naziva entiteta na fiktivne tvorbe. Katkada fiktivni i realni svijet utječu jedan na drugoga (usporedimo Ikara i čovjekovu želju za letenjem sa stvaranjem zrakoplova ili pak podmornicu „Nautilus” iz književnosti sa suvremenim ratnim podmornicama kao realitetom itd.). Isto tako postoji mogućnost prepletanja fiktivnog i virtualnog svijeta. **Prividni (virtualni) svijet** je svijet stvoren novim računalnim tehnologijama koje omogućuju *iluziju* treće dimenzije te se tako gubi granica spoznavanja realnog i virtualnog svijeta, tj. prividni svijet izgleda kao stvaran (usporedi hologramsko kino, kompjutorske trodimenzionalne i pokretne ikone, „cyber space” itd.). Virtualni svijet izgleda kao realan, a zapravo je to umjetan svijet tzv. ožičenoga društva (wired society) koji kreira ili će ga kreirati u budućnosti sam čovjek (npr. klonirat će nova bića, praviti će kiborge itd.). Taj je svijet dosad bio samo fiktivan svijet znanstvene fantastike, ali danas se, slično kao i s imaginarnim svijetom, zatire granica realnog i virtualnog svijeta (kad npr. na TV vidimo neku vijest, ne možemo biti sigurni je li ona stvorena fotomontažom, preувелиčана, stavljena u drugi kontekst, odnosno, možemo li na temelju te slike spoznati istinu). Tko zna hoće li se virtualnim sredstvima ostvariti fiktivna slika npr. sirene (spajanjem žene i ribe), centaura (spajanjem čovjeka i konja), sfinge (spajanjem čovjeka i lava) itd.? Jezična slika toga novoga svijeta sigurno će biti drugačija, ali ona će nužno sadržavati i elemente staroga svijeta, staroga gledanja na stvarnost, baš kao što se to u jeziku događa i danas. Jezik je svjedok povijesti pa J. Maćkiewicz kaže da je i jezična slika svijeta „po svojoj prirodi /.../ povijesni model. Jezični sustav se mijenja sporije od društva i kulture pa se zato u jezičnoj slici svijeta zadržavaju elementi danas već neaktualnoga viđenja svijeta: pradavna uvjerenja, vjerovanja, ostatci nekadašnjega iskustva i znanja (1999: 21). Stari nazivi dobivaju nova značenja te se tako širi semantično polje nekoga etimona.

Jezična slika svijeta predstavlja jezične načine segmentacije, opisa, klasifikacije, nazivanja i ocjene entiteta koje čovjek spoznaje u svijesti i pomoću svijesti. Jezična slika svijeta zato je čovjekovo nastojanje da regulira kaos, a to je izgleda i čovjekov smisao života.

¹ Tekst je prerađena hrvatska inačica članka objavljenoga u časopisu *Filologija* br. 8, Šiauliai Universitas, Šiauliai, 2003.

U ovom će radu biti govora o različitim značenjskim i pragmatičnim poljima etimona „*dom*” s njegovim izvedenicama u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku. Sva tri jezika naime posjeduju taj leksem kao homonim, ali se on razlikuje po broju značenja i po pragmatičnome mjestu u značenjskome grozdu. Upravo kroz emotivni odnos taj leksem pokazuje tri različite jezične slike svijeta, tri različita pragmatična polja ovoga međujezičnoga homonima.

Dom u sva tri jezika pretpostavlja jedan omeđen i zatvoren prostor koji čovjeku omogućuje zaklon od vanjskoga, ne uvijek dobrohotnoga svijeta. Stoga je slika *doma* povezana s toplinom ognjišta, obitelji, zajedništva, tj. odaje pozitivni emotivni odnos njegovih članova. Ali, *dom* može nositi i negativno obojen emotivan odnos članova kad se radi o instituciji, npr. o domu staraca, popravnom domu, domu za odvikavanje od droge i sl. Ovdje *dom* označuje neki zatvoreni prostor (instituciju) iz kojega članovi ne mogu ili ne smiju izlaziti pa ga doživljavaju kao *zatvor*, dakle kao prostor u kojemu su zatvoreni, svezanih ruku (polj. *więzienie*), utamničeni, tj. stavljeni u tamu (rus. *tjurma*). Sloboda i mogućnost kretanja iz doma u izvanjski svijet i obrnuto omogućuje pozitivan emotivni odnos prema oba ta prostora, dok nemogućnost izlaženja stvara negativan emotivan odnos prema zatvorenom prostoru, bez obzira što on ima zaštitnu ulogu.

Na *dom* se može gledati i kao na nutarnji prostor (nekad je to bila spilja ili kakav zaklon od granja, kamenja i sl., a danas su to čovjekovom rukom napravljene kuće) koji nazivamo *stambenim prostorom* ili *stanom*. S obzirom na vanjsko izvođenje, na *kuću* (polj. i rus. *dom*) se gleda izvana kao na arhitektonsku cjelinu koju nazivamo raznim sinonimima, ovisno o veličini, obliku, mjestu, materijalu od kojega je napravljen i sl. pa se tako razlikuje: a) *kuća*, *zgrada*, *stambeni blok*, *kuće u nizu*, *obiteljska kuća*; b) *zemunica*, *sošnica*; *baraka*, *drvenjara*, *brvnara*, *kamena kuća*, *zidana kuća*; c) *kurija*, *dvorac*, *seoska kuća*; d) *neboder*, *prizemnica*, *katnica*, *višekatnica*, *zdanje*; e) *kućerak*, *trošna kućica*, *koliba*, *potleušica*, *stračara* itd. Dok su primjeri *a*, *b*, *c* i *d* objektivna slika svijeta za leksem *kuća*, primjer *e* pokazuje pragmatično polje samilosnoga emotivnog odnosa prema staroj, trošnoj, napuštenoj, maloj kući. Dok npr. *neboder* označuje visoku uspravnu kuću koja seže u nebo, dotle *potleušica* označuje poniranje u zemlju, pad, spuštanje. Kao što ponosan čovjek diže glavu u zrak, tako čovjek u tuzi spušta glavu prema dolje. Ta se emotivna slika može vidjeti i u pragmatičnim nazivima tipova kuće.

U hrvatskom jeziku nema negativnog emotivnog odnosa prema riječi *dom*, jer ona ne označuje zdanje, kuću, zgradu, nego apstraktni pojam s pozitivnom emotivnom slikom svijeta kao nutarnjega prostora koji čovjeku nudi spas, ugodu, mjesto za druženje. Leksem *dom* u hrvatskome jeziku se dakle nalazi u okviru čovjekove psihičke sfere, a ne realiteta. *Kuća* je realitet u kojemu je smješten psihički doživljaj svijeta – *dom*. Zato se na *kuću* može gledati i ironično i samilosno, dok *dom* izaziva sliku uzvišenosti. Tako se za *hram* i *crkvu* kaže da je *Božji dom*, mjesto gdje se čovjek susreće s Bogom.

Isto se tako izvedenica *domovina* u hrvatskome smatra uzvišenim pojmom. U suvremenom poljskom i ruskom jeziku ne nalazimo takvu izvedenicu iz korijena *dom*, ali u starijim rječnicima (npr. Dal’ 1903: 1157–1161) nalazimo u razgovornom jeziku riječi poput *domovišće* i *domovina* u značenju *grob*. *Domovščina* označuje *domaćinstvo*, a složenica *domobljustitel’stvo* definira se kao *smotrenie za domom*, tj. nostalgija (Dal’ 1903, *ibid.*). Ove izvedenice iz leksema *dom* imaju uzvišeno emotivno značenje i ismijavanje iz njih značilo bi oskvrnjavanje.

Jedino u hrvatskome žargonu pronašli smo da leksem *domovina* može imati šaljivo (ali ne i pogrdno) značenje – *trbuh*.

2. Semantem „dom“

U hrvatskom jeziku oblik *dom* ima prvo i osnovno značenje *ognjišta*, tj. obiteljskog okupljališta i prostora zaštite za obitelj. Ta se riječ nije prenijela na arhitektonski oblik koji zovemo *kuća* i koji je u svom osnovnom obliku emotivno neutralan. Sinonimi *građevina*, *zgrada* i *zdanje* mogu biti emotivno obilježeni kao gradska arhitektura veća, ljepša, bolja od seoskih kuća. *Dvorac* je opet građevina koja emotivno označuje mjesto lagodnoga življenja bogatoga stanara i prostranu, estetski dotjeranu ekskluzivnu građevinu rađenu samo za birane velikaše. U toj je riječi očuvana povijest društva iz doba kad su se gradili dvorci za takve vlastodršce. Danas se ta riječ može primijeniti i na suvremenu građevinu koja je ogromna, kićena i pretjerana u svakom pogledu pa taj naziv preslikava sve negativne emocije koje su nepovlašteni slojevi društva gajili prema povlaštenima u nekadašnjim dvorcima. Uz to još dobiva i značenje neukusa i skorojevičkoga neopravdanoga bogaćenja ljudi koji grade – nove dvorce. Oni koji ne žele ili nemaju sredstva graditi takve kuće s ironijom ih nazivaju dvorcima.

Kuća može imati *okućnicu* ili *dvorište*, a njihovi su korijeni *kuća* i *dvor-* potpuno različiti, ali se odnose na arhitektonske dijelove. *Kuća* dolazi etimološki od *kut* (*kot*) koji označuje unutarnje mjesto ognjišta, a kasnije i *kuhinju* (Gluhak 1993: 356) te *okućnicu* kao mjesto oko kuće Korijen *dvor-* Bruckner (1957: 105) i Gluhak (ibid: 214/ 215) tumače od *dveri-*, tj. *vrata* kao otvora za izlaženje/ ulaženje. Od toga su korijena nastale različite riječi, jedne za zgrade i dolazišni prostor (polj. *dworzec*, hrv. *kolodvor*), druge za prostor izvan kuće, izvan vrata: polj. *podwórko*, *podwórze*, hrv. *dvorište*. Hrvatski *dvorac* i ruski *dvorec* imaju isto značenje, dok poljski *dworek* označuje *kuriju*, tj. manje vlastelinsko imanje na selu. Korjenita riječ *dvor* u hrvatskom i ruskom ima isto zbirno ime za dvorjane (stanovnike dvorca), dok poljski oblik *dwór* ima tri značenja: *dvorjani*, *dvorac* i *kurija*. U frazi *wyjsć na dwór* imenica dobiva priložno značenje: *izići van*, tj. izvan kuće. Osim ove imenice regionalno se rabi još i imenica *pole* u istome priložnom značenju kao u hrvatskom: *izići napolje*.

Okućnica je prostor izvan kuće koji pripada kući pa se ograđuje plotom, ogradom, te tako označuje produžetak kuće, privatni prostor u koji se može ući samo kada to domaćin dopusti. Kako je rasla čovjekova obrambena moć, tako se širio prostor pod njegovim nadzorom i sustavom obrane od neprijatelja i uljeza. Širi prostor od okućnice je *očevina* ili *djedovina*, što pokazuje sjedilačku tradiciju preuzimanja zemlje iz generacije u generaciju. Očevina pretpostavlja ne samo kuću i okućnicu, nego i zemlju koju su stekli očevi ili djedovi tijekom svoga života. Budući da je bogat čovjek bio onaj koji posjeduje puno zemlje, očevina i djedovina nastojala se povećavati i tako se taj prostor sve više širio, a obitelj rasla i prerastala u bogate kuće, dinastije po rodu.

Prostor koji se u hrvatskome naziva *domaja* ili *zavičaj* označuje blizak i u djetinjstvu upoznat prostor, rodni kraj, u kojemu pojedinac raste i odgaja se. Od doma (kuće) to je udaljeniji životni prostor. Na poljskom i ruskom jeziku taj se pojam prevodi samo opisno, u poljskome kao *mala ojczyzna*, a u ruskome kao *rodnye mesta*. Etimološki se „zavičaj” može povezati s čakavskim etimonom „vik” (zanimljivo je da u litavskome *viekas* i *vykis* znače život), u značenju *vijek*, *životni vijek*, *život* (Gluhak 1993: 669) pa bi to značilo *mjesto življenja*.

S političkim formiranjem nacije nastaje i prostorno formiranje države koja ima svoje granice i čuva je vojska. Stvara se novi osjećaj nacionalne pripadnosti koji se proširuje i na teritorij pa dobivamo riječ *domovina* koja u hrvatskom jeziku ima uzvišeno značenje kao i *dom*.

Jedino se u hrvatskom jeziku i danas od etimona *dom* izvodi naziv za širi prostor, „*domovinu*”, u kojoj živi (obitava) narod. U poljskome se za taj pojam rabi leksem „*ojczyzna*”, a u ruskome „*rodina*”, što znači da prvu povezuje naziv za mali prostor očeva imanja, a drugu širi pojam srodstva sadržan i u leksemu „*narod*”. U hrvatskome se za prostor izvan doma rabi leksem sa značenjem vlasništva, nasljeđivanja i vremenske kategorije: *očevina* – imanje naslijeđeno od oca, *djedovina* – imanje još od vremena djedova. Poetski se to značenje proširuje u hrvatskoj himni (*stare slave djedovino*) na *domovinu*. U poljskome se za očevinu rabi *ojcowizna*, dok značenjskim suženjem korijena „djed-” dobivamo naziv za prostor oko kuće, dvorište, *dziedziniec*. U ruskom jeziku *domovina* je nekada značila *grob*, dakle vječni dom.

Sam etimon *dom* ima više semantičnih i pragmatičnih polja koja se preklapaju u tri promatrana jezika.

Izvedenicu *domovina* u hrvatskome jeziku i književnosti uvijek nalazimo samo u pozitivnom emotivnom značenju. Tako analizirajući pjesmu velikog hrvatskog pjesnika Silvija Strahimira Kranjčevića, **Moj dom**, možemo izdvojiti isto značenje i pozitivan emotivni odnos prema riječima *dom* i *domovina*. Naime, on prema domu kao i prema domovini osjeća ljubav, uzvišenost, ljepotu, identificira se kroz njih sa svojim ishodištem i povijesnim korijenima svoga naroda, dom i domovina su za njega svetost i ideal kojemu se vječno divi pa će to biti čak i onda kad mu duša bude u svemiru (*O, gledajte ju divnu, vi zvijezde udivljene / To moj je, moj je dom*). A pjesnik Gjuro Arnold pokazuje kako se spoznavanje doma i domovine proširuje usporedo s rastom i spoznavanjem djetetova svijeta:

„Dok si bio malen kao seka,
 Domovina bila ti je cijela:
 Ova zipka kićena i meka,
 Majka, ja i ova izba bijela. /.../
 Malo poslije pružila se širom
 Preko dvora, vrta, naše njive /.../
 Poslije, kad ćeš poč' u prvu školu,
 Pružit će se ona po svem dolu;
 Cijelo selo obujmit će tude, /.../
 Ali tvoja duša dobro sluti,
 Da još dalje vode ovi puti:
 Vode preko polja, rijeka, gora,
 Vode uzduž širokoga mora
 Svud se nađu sela, bijeli gradi,
 Svuda bistra uma dobri ljudi:
 Kojim isti govor život sladi,
 Kojim isto srce grije grudi. /.../”

(Gjuro Arnold, *Domovina*, u: *Izabrane pjesme*, MH, 1923.)

Domovina dakle nije samo zemlja, nego i njezini ljudi i jezik koji ih spaja. Na kraju, domovinu u Arnoldovoj pjesmi čini još i povijest „junačkih nam pređa” koji su se borili mačem i perom protiv „tuđina”.

Ukratko, *domovina* je za Hrvate slojevit semantični znak koji uključuje prostor (zemlja, kuća), vrijeme (nasljeđe očeva i djedova), društvenu zajednicu (ukućani, obitelj), način života (sjedilaštvo, okupljanje oko zajedničkoga stola, ognjišta) i zbog svega toga emotivan odnos prema tome pojmu koji se izražava leksemom *dom(ovina)*, različitim frazemima i poslovicama koje čine pragmatično polje.

3. Rječničke definicije leksema „dom”

Namjera nam je u daljoj raščlambi pokazati kakav se emotivni odnos krije u objektivnim rječničkim definicijama leksema *dom* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku te u frazemima sa semom *dom* u frazeološkim rječnicima tih jezika.

3.1. *Dom* u hrvatskim rječnicima

Suvremeni rječnik V. Anića definira najprije uži pojam doma kao kuće ili ambijenta u kojemu živi obitelj i ukućani, a zatim njegov širi pojam prostora izvan kuće: domovine, rod-noga kraja, zavičaja iz kojega potječemo te na kraju pojam doma kao ustanove različitoga tipa: *planinarski dom*, *đački dom*, *studentski dom*, *starački dom* (Anić 1991: 118). Ovakva definicija doma (bez frazeologije) pokazuje samo objektivna značenja toga leksema, bez emotivnosti. Uspoređujući navedeno hrvatsko značenje *doma* s poljskim značenjem, izgledalo bi da je to leksem istoga, zajedničkoga semantičkoga polja. Kako nema ni frazema ni sinonima za ovaj hrvatski leksem, moglo bi se zaključiti da on funkcionira posve isto kao i u poljskom jeziku.

Rječnik Šonje svodi *dom* također na „unutrašnji građevinski prostor kuće ili stana u kojemu ljudi borave i danju i noću”, ali dodaje i preneseno značenje obitelji, kuće ili loze navodeći kontekst: „*ovo je pošten dom; kraljevski dom*”. Tu se zapravo kriju dva značenja, jedno je pragmatično značenje obitavališta „moralne” obitelji, a drugo je označavanje genealogije članova doma (npr. *kraljevski dom* znači da su u njemu potomci kraljevske loze ili dinastije). Osim toga, Šonje je atributom *pošten* odredio emotivnu ocjenu *doma*, ali ne navodi tu ocjenu kao posebno pragmatično polje. Uz značenje ustanova u ovom se rječniku dodaje još i značenje vijeća u parlamentima nekih zemalja (*gornji dom*, *donji dom*, *dom lordova*).

U Budmanijevu (Akademijinom) rječniku iz 1886. nalazimo 4 značenja leksema *dom*:

1. „*kuća i uopće mjesto gdje čovjek živi sa svojom čeljadi, osobito gdje se rodio i gdje svagda živi; značenje se širi na sve ono što je oko njegove kuće i što je njegovo ili njegovih; još dalijem širenjem može se misliti na selo ili grad i na državu gdje se rodio ili gdje živi, isporedi: kuća, stan, zavičaj, domovina, otadžbina; /.../ kod većine primjera mučno je razabrati, treba li shvatiti značenje u širem ili u užem smislu*” /.../;

2. „*sve ono što ima u domu /.../ i čim vlada domaćin, čeljad i imanje*”;

3. „*rod, pleme: Marul Marko dobra glasa, svijetla doma. Dom će joj se ugasiti*”; zapravo se radi o lozi (dinastiji) i domu u značenju poznate i dobre obitelji;

4. „*kuća, zgrada*” (str. 613). Iz ovoga se vidi da značenje i uporaba leksema *dom* nije ista u hrvatskom nekada i danas. Danas se za zgradu ili kuću ne govori *dom*, dok se u poljskom i ruskom jeziku to zadržalo, što više, u tim je jezicima *dom* u značenju kuće na prvome mjestu.

Uz leksem *dom* Budmani navodi i homonime u značenju skraćenoga muškog imena (Dom – Doman) te s brzim akcentom crkveno značenje (*dóm – don*). Budmani proširuje značenje doma kao obitavališta na rod, pleme, odnosno lozu ili dinastiju te na državu i domovinu, a ne navodi zavičaj ili domaju koja je šira od obitavališta, a uža od države.

Od priložnih oblika osim *dòma* navodi još i tvorbeno proširene priloge *domaka* i *domakarice*, što prevodi pomoću njemačkoga *zu hause, nach hause*, tj. *kući* i u *kući*.

Željko Bujas (2001: 242) u prvome je značenju *dom* sveo na „obitelj i zavičaj”, ali po navedenim frazemima vidi se da je uveo još i značenje dinastije za koji češće rabimo *kuću* (*vladarski, kraljevski, carski dom*). Za *mjesto rođenja* (što je termin s formulara) Bujas daje frazem *rodni/rođeni dom*. Englesku krilaticu *home, sweet home* Bujas prevodi vokativom obraćanja: *dome, mili dome* (Benešić nudi oblik *Domu, slatki domu* prema Cirakiju, 1985: 367). Krilaticu *home is home, be it never so homely* Bujas prevodi emotivnom frazom: *dom je mio ma kakav bio*, što je modifikacija pjesme: *dom je dom, ma kakav bio, rođenom je sinku mio*.

Kao drugo značenje *doma* Bujas stavlja *parlament* radi engleskoga značenja Gornjega i Donjega doma (Upper House i Lower House) te ga uspoređuje s hrvatskim Županijskim i Zastupničkim domom Hrvatskoga Državnoga Sabora. Tu se *dom* rabi kao zajednica, udru-ga, skup političkih istomišljenika i predstavnika naroda.

Treće značenje *doma* je značenje ustanove i tu Bujas navodi npr. *dom siročadi* (*home for orphans*), *dom nahočadi* (*foundling hospital*), *uboški dom* (*home for indigent*), *dom za neudate majke* (*shelter for unwed mothers*). Kao što vidimo, naš leksem *dom* u drugoj sredini može značiti bolnicu ili utočište (sklonište).

Rječnik u redakciji Ljudevita Jonkea i drugih (1967: 540) navodi 5 značenja leksema *dom* stavljenih u kontekst iz književnosti bez frazeologiziranih oblika. Značenja su definirana na sljedeći način: „1) kuća, zgrada u kojoj se stanuje; 2) a) ljudi, čeljad koji žive zajedno u jednom domaćinstvu, b) domaćinstvo jedne porodice, porodica; 3. rodni kraj, zavičaj; 4. ustanova namijenjena za smještaj i rad neke organizacije”.

Benešić nema izdvojenih značenja leksema *dom*, nego samo daje primjere iz književnosti. Tako npr. navodi citat iz Kalebova djela, iz kojega se vidi da u hrvatskome *dom* znači nešto drugo od *kuće*: „Dom mu nije kuća. U kući oni ne žive nego zimi za nevolju” (Benešić 1985: 366-7).

3.2. *Dom* u poljskim rječnicima

Definicija leksema *dom* u poljskim rječnicima ima 6 ili 7 osnovnih značenja. Tako se u Szymczakovom rječniku (1978: 422) navodi za *dom*:

1. „*budynek przeznaczony na mieszkania, na pomieszczenia dla zakładów pracy, instytucji itp. /.../;* (građevina za stanovanje, smještaj institucija);
2. *mieszkanie, pomieszczenie mieszkalne, miejsce stałego zamieszkania;* (stan, stambeni prostor, mjesto stalnoga boravka);

3. *rodzina, domownicy; mieszkanie wraz z jego mieszkańcami*; (obitelj, ukućani, stan i stanari);
4. *ogół spraw rodzinnych, domowych: gospodarstwo domowe*; (općenito obitelj i kućanstvo);
5. *ród, rodzina, dynastia*; (rod, obitelj, loza, dinastija);
6. *instytucja państwowa, społeczna, handlowa itp., mieszcząca się zwykle w oddzielnym lokalu lub budynku; budynek, w którym się ona znajduje; zakład, przedsiębiorstwo*; (državna, društvena, trgovačka itd. institucija u posebnoj zgradi; zgrada dotične institucije; ured, poduzeće);
7. *miejsce, skąd się rozpoczyna niektóre gry, np. w bilardzie strona stołu, w halmie pierwsze pole* „, (polje u igri, mjesto odakle započinje igra, npr. u biljaru – strana stola; prevela N. P.) (str. 422).

Vidimo da se poljsko shvaćanje doma razlikuje od hrvatskoga, jer ono što je u hrvatskome na prvome mjestu (obitelj, rodni dom), to je na poljskome tek na trećem mjestu. Ali kad analiziramo Szymczakova značenja, vidimo da je njegovo prvo značenje isto kao i šesto, jer dom svodi na stambeni prostor i na prostor za institucije. Drugo značenje također je već sadržano u prvome, jer se odnosi na stan i mjesto stalnoga boravka. Ako se promotre sintagme, vidi se da u prvom značenju Szymczak daje vanjska obilježja zgrade, kuće (*dom murowany, parterowy, piętrowy, narożny*); zatim su tu kolokacije koje se mogu odnositi i na vanjski i unutarnji izgled kuće: *dom nowoczesny, stylowy, staroświecki, zabytkowy*. U drugom značenju Szymczak definira unutarnji prostor kao stan.

Treće značenje doma kod Szymczaka prema definiciji je prvo hrvatsko značenje (obitelj, ukućani, obitavalište s članovima obitelji, ognjište, rodni dom), ali po primjerima se vidi da se u hrvatskome rabi leksem *kuća* u tom kontekstu.

Četvrto je značenje u Szymczaka ono što bi se u hrvatskome isto prevodilo leksemom *kuća*, a reprezentirano je frazomom „*cały dom jest na czyjejs głowie*” (imati cijelu kuću na glavi / na vratu / na brizi, brinuti se za cijelu kuću).

Institucija u 6. Szymczakovu značenju prevodi se i u hrvatskome s *dom* (npr. *Dom kultury – Dom kulture, Dom poprawczy – Popravni dom*), ali i s leksemom *kuća*, npr. *dom wariatów – žuta kuća, dom publiczny – javna kuća, dom towarowy – robna kuća* itd.

Sedmo poljsko značenje *doma* u igrama hrvatski jezik poznaje pod drugim leksemima: *polje, kuća, nebo* pa ga nema u definiciji *doma*.

Mały słownik języka polskiego (ur. E. Sobol 1999:143) donosi isto 7 značenjskih jedinica leksema *dom* koji se u hrvatskome prevodi kao: 1) kuća za stanovanje; 2) stan, lokal, vlastiti kutak; 3) obitelj, ukućani; 4) kućanstvo, kućanski poslovi i obveze; 5) rod, loza, dinastija, obitelj, kuća, ime /u prenesenome značenju/; 6) institucija, zavod, dom; 7) kuća, polje, početno mjesto /u igrama/.

U rječniku B. Dunaja (1996: 185/6) leksem *dom* definiran je pomoću 6 značenja, s istim redoslijedom kao kod Szymczaka. Osim definicija leksema *dom* u ovome rječniku mogu se naći još i kolokacije kulturološkoga tipa, npr. *Biały Dom* (Bijela kuća), *dom kultury* (dom kulture), *dom boży* (božji dom, crkva, hram), *dom wariatów* (žuta kuća, ludnica) ili priložni izričaji razgovornoga tipa: *na po domu* (za po kući, za po doma, za kućnu uporabu).

Zanimljiva je i struktura članka *domek* koji je definiran s dvije grupe *značenja*: 1) deminutivno kao mala kuća i 2) hipokoristično kao *wracam do domku* – vraćam se svojoj kući(ci). Ostale definicije leksema *domek* označuju male dimenzije kuće ili lako prenosivu kućicu, npr. *domek kempingowy* – kamp kućica. Metaforična kolokacija *kuće* ili *kućice u nizu* u poljskome se izražava kao *domki bliźniacze / bliźniaki* (kućice blizanci).

St. Bąba prenosi iste frazeme koje navode i opći rječnici poljskoga jezika, zapravo navodi samo 4 frazema od kojih četvrtoga oblika nema u ranije navedenim rječnicima. Radi se o sličnom hrvatskom i ruskom frazemu: *nisu mu svi doma, nie vse doma u nego* → *mieć nie wszystkich w domu*.

3.3. *Dom* u ruskim rječnicima

U 4. izdanju rječnika ruskoga jezika A. P. Evgen'eva pod leksemom *dom* (str. 425–427) nalazimo 6 istih značenjskih polja kao u poljskim rječnicima:

1) zdanie, stroenie, prednaznačennoe dlja žil'ja, dlja razmeščeniya različnyh učreždenij i predpriyatij: *derevjannyj dom, kamennyj dom, žiloj dom*;

2) žiloe pomeščenie, kvartira; žil'e;

3) sem'ja, ljudi, živuščie vmeste, odnim hozjajstvom;

4) dinastija, carstvujuščij rod;

5) /.../ gosudarstvennoe učreždenie, a takže zdanie, v kotorom ono nahoditsja;

6) zavedenie, predpriyatie: *Bankirskij dom, vospitatel'nyj dom, dom terpimosti*.

Iz ovoga je vidljivo da u ruskom kao i u poljskom tek je na trećem mjestu *dom* u značenju obitelji, dok je na prvome mjestu *dom* u hrvatskome značenju kuće, zgrade. Izostalo je 7. poljsko značenje kuće ili polja u igri.

Iz leksema *dom* izvodi se pridjevna imenica *domašnie* kao ukućani, članovi obitelji koji žive zajedno, zatim opća imenica *domašnost'* (1. domaćinstvo i rad na imanju; 2. domaći inventar), *domik* u deminutivnome značenju kućice kao i u frazeološkom značenju kuće od karata: *kartočnyj domik*. Zanimljiv je i razgovorni oblik *domëk* u 1. i 3. značenju.

Dvojezični poljsko-ruski rječnik pokazuje da se poljski leksem *dom* prevodi u ruskom istim leksemom, ali se daju dva značenja: stan (*dom mieszkalny – žiloj dom*) i *dom* kao dinastija, vladarska kuća (Hessen i dr. 1979: 153).

Obrnuti, rusko-poljski rječnik u prijevodu rabi leksem *dom* u većini frazema i kolokacija. Izuzetak je npr. rus. *rodil'nyj dom* koji se prevodi kao *izba porodowa, Szpital położniczy, Klinika położnicza* (Mirowicz 1980: 255). Tako se značenje poljske riječi *dom* proširuje leksemima kojih nema u jednojezičnim definicijama.

Ivanović i Petranović u dvojezičnom rječniku ruski leksem *dom* prevode na srpski kao: 1. zdanje, zgrada; 2. kuća, stan; 3. domaće ognjište, gazdinstvo; 4. dom, odmaralište i druge ustanove; 5. rod, dinastija, 6. zastarjelo značenje kuće kao poduzeća, npr. trgovačka kuća, bankarska kuća (1967: 154). Navedeni bi se leksem zapravo trebao podijeliti u 7 značenja, jer 3. značenje označuje dva različita pojma: *dom* kao ognjište, rodnu kuću te *dom* kao gazdinstvo, gospodarstvo, domaćinstvo.

Tolstoj hrvatsku riječ *dom* prevodi na ruski pomoću 5 značenjski polja: 1. *domašnjij očaj, sem'ja*; 2. *rodina, rodnye mesta*; 3. *pałita (parlamenta)*; 4. *dom (klub, mesto sobranij)*; 5. *dom, dinastija, sem'ja* (1970: 96).

R. Stypuła (1976: 91) se u prijevodu poljskoga leksema *dom* na ruski koristi četirima leksemima: *univermag* (za robnu kuću – *dom towarowy*), *sem'ja* (za glavu kuće – *glowa domu – golova sem'ji*; osnovati obitelj – *založyc dom – obzavestit' sem'ej*), *hozjajstvo* (za vođenje kućanstva – *prowadzić dom – vesti hozjajstvo*), *dinastija* (za dinastiju, vladarsku kuću – *dom panujacy – prjvjaščaja dinastija*). Za frazem *z domu ...* rabi ruski participijni pridjev *uroždjennaja ...* (rođena ...).

S. I. Ožegov (1968: 168) ima samo 4 značenja *doma*: 1) zdanie a takže ljudi, živušćie v nem; 2) kvartira, a takže *sem'ja*, ljudi, živušćie vmeste, ih hozjajstvo; 3) učreždenie, zavedenie...; 4) ust. dinastija, rod. Prvo značenje zapravo uključuje hrvatsku kuću i dom, drugo značenje prevelo bi se na hrvatski kao kuća, dom i domaćinstvo, a treće i četvrto rusko značenje prevodi se i u hrvatskome kao dom (institucija i dinastija). Tako smo opet dobili 7 semantičnih grupa leksema *dom* u ruskome jeziku.

G. O. Vinokur i dr. (2001: 309) navodi 6 značenja leksema *dom*: 1) жилое здание, строение (žiloe zdanie, stroenie); 2) жилое помещение, квартира (žiloe pomeščenie, kvartira) 3. династия (dinastija); 4. учреждение для обслуживания культурно-бытовых нужд трудящихся или отдельного круга лиц, помещающееся обычно в отдельном здании (učreždenie dlja obsluživanja kul'turno-bytovyh nužd trudjaščihsja ili otdel'nogo kruga lic, pomeščajščeesja obyčno v otdel'nym zdanii); 5. заведение, предприятие – публичный дом, дом терпимости, желтый дом, сумашедший дом (zavedenie, predprijatje – publičnyj dom, dom terpimosti, želtyj dom, sumašedšij dom); 6. в детских играх, основанных на преследовании /пятнашки, прятки и др./ (v detskih igrach, osnovannyh na presledovanii /pjatnaški, prjatki i dr./). U posljednjem značenju Vinokur proširuje definiciju *doma* iz drugih ruskih rječnika dodatnim značenjem u dječjim igrama kao „место, где по правилам игры нельзя преследовать (mesto, gde po pravilam igry nel'zja presledovat'» (npr. u igrama skrivača ili lovice).

Stari rječnik VI. Dalja (1903: 1157–1161) daje najprije sinonime za kuću ovisno o tome radi li se o gradskoj ili seoskoj građevini. Seoska kuća (*krest'janskij dom*) ima sinonime: *izba, hata, usad'ba*, a siromašna kućica nosi nazive: *zemljanka, hižina i lačuga*. Ove lekseme suprotstavlja Dalj gradskim ili plemićkim zdanjima: *dvorec, palata*. Zatim pod domom on smatra značenje *roda, pokoljenja*. Kao razgovorne lekseme navodi *domovišće, domovina* u značenju *grob*. Navodi frazem koji se govori lopovu ili prostaku: „*Voz'mi sebe na domovinu*” (str. 1160). *Dom* u rječniku Dalja još može značiti i domaćinstvo (*hozjajstvo*).

4. Pragmatična polja leksema *dom*

Dok semantična polja leksema *dom* mogu imati čak 8 leksičnih značenja, njegova se pragmatična polja kreću u okviru pozitivnoga ili negativnoga čovjekova odnosa. Ovisno o značenju i obliku leksem *dom*, njegovi sinonimi i frazemi u kojima je *dom* sastavnica nose tako pozitivna emotivna značenja kao što je: uzvišenost, sažaljivost i šaljivost te negativna emotivna značenja: ponižavanje, ironiju, pogrdnost. Neki od sinonoma *doma* mogu biti emocionalno neutralni izvan konteksta, ali kontekst ih može dodatno učiniti emotivno obojenima. Leksem *kuća* npr. neutralan je u odnosu na *kućerak* ili *kućerinu*. Isto se tako u frazemima čija je sastavnica *dom* pokazuju pozitivne, negativne i neutralne emocije.

U daljnjoj ćemo analizi pratiti pragmatična polja *doma* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku.

4.1. Pragmatička polja *doma* u hrvatskom jeziku

Matešićev Frazeološki rječnik hrvatskoga jezika (1982: 101) ima samo jedan frazem s pragmatički obilježenim leksemom *dom* – *vječni dom*, tj. grob. I priložni leksem *doma* u njega je ilustriran samo jednim frazomom, emotivno negativno obilježenim: *čućiati (uvijek, vazda, stalno) doma*, što bi odgovaralo poljskome pejorativnome frazemu za žensku osobu koja malo izlazi iz kuće – *kura domowa* (tj. *kvočka* u hrvatskom prenesenom značenju).

Emotivnost u frazemima Anić navodi samo u priložnom leksemu *doma* (*nisu mu svi doma* – nisu mu sve daske u glavi, nije priseban). Isti takav frazem prisutan je u ruskome jeziku: *ne vse doma u nego*. Anić međutim nema frazema *osjećati se kao doma* (*kao kod svoje kuće*), a što se navodi u ruskom frazeološkom rječniku: *как у себя дома* (*kak u sebja doma*), u značenju: ponašati se bez sustezanja, osjećati se slobodno, što je temeljni osjećaj u vlastitu domu.

U nazivima institucija s leksemom *dom* može se vidjeti tendencija eufimističnoga preimenovanja onih ustanova, čija imena mogu uvrijediti njihove stanovnike. Tako se npr. nekadašnja *ubožnica* (*uboški dom*, *Domus Christi*) i *starački dom* danas zovu *domom umirovljenika*, čime se ukida pozicija starih, ubogih, siromašnih, napuštenih članova društva koji postaju umirovljenici sa zasluženim odmorom u modernim zgradama domova umirovljenika.

Pragmatična moralna ocjena *dom* može se u hrvatskome izraziti pragmafrazemima *biti iz dobra* (*poštena*) *doma* (*iz dobre kuće*), tj. biti dobro odgojen, potjecati iz fine (pristojne, poštene, bogate, obrazovane itd.) obitelji (usp. Budmani).

Kao frazeologizirano preneseno značenje Šonje navodi *vječni dom* – grob. Ovdje *dom* dobiva i omnitemporalno obilježje mjesta vječnoga počinka.

T. Sabljak u *Rječniku šatrovačkog govora* ima samo izvedenicu *domovina* koja dobiva šaljivo značenje *trbuha* kao centra života pojedinca.

Kod pridjeva *domaći* Benešić daje 4 značenja (1. kućni, obiteljski; 2) svojski, prijateljski; 3) zavičajni, lokalni, ovdašnji; 4) narodni) iz kojih se vidi da izvedenice iz korijena *dom* imaju više pragmatično, emotivno značenje jer se polazi od obitelji, ukućana, a završava s narodom. Sve su 4 izvedenice pozitivno obilježene uzvišenom emocijom.

U *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac i dr. 2003) navodi se samo frazem s prilogom *doma* (*nisu svi doma* komu), što znači da je tko šašav, ćaknut, da nije pri sebi ili pri zdravoj pameti (str. 59). Kad se ovaj žargonizam dublje analizira, proizlazi da *dom* daje mirno utočište samo kad su okupljeni svi ukućani, a ako nisu svi kod kuće, domaćin ljudi od straha da se kojemu njegovom ukućanu ne dogodi vani što lošega. To konotira dalje da samo *dom* daje sigurnost, a vanjski svijet predstavlja opasnost.

Mira Menac-Mihalić (2005) također nema natuknice *dom*, nego prilog *doma*, s istim frazomom, ali malo drukčijim opisom: „luckast je *tko*, nije sasvim normalan” (str. 160).

4.2. Pragmatička polja *doma* u poljskom jeziku

Pragmafrazemom *jestem w domu* (sad mi je jasno) iskazuje se modalnost razumijevanja, shvaćanja čega, usvajanja kakvoga značenja. K. Mosiolek-Kłosińska (2001) odabrala je još dva poslovična pragmafrazema: *wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej* (*svuda je lijepo, ali kod kuće je najljepše*) i: *Wolnoć Tomku w swoim domku* (u značenju: u svojoj sam kući ja gospodar i radit ću što me volja), kojima se ocrtava slika uživanja i slobode u vlastitom domu.

Emotivni pragmafrazemi u rječniku Sobola (1999: 143) minimalno se razlikuju od prethodno navedenih. Uvodi se naime još frazem *czynić/ robić/ sprawować honory domu* – zabavljati goste u ime domaćina; a rijetka i uzvišena pozdravna fraza *pokój temu domowi!* rabi se u značenju: *mir neka je ovome domu! mir ušao pod ovaj krov!* i u nas se odnosi na religijski pozdrav pri blagoslovu kuće. Fraza *ktoś z domu* nema emotivnog dodatka poštenja kao u Budmanija pa je emotivno neutralna i može se prevesti kao *netko iz roda*.

Eufemizam je postupak ublažavanja negativno obojenih iskaza ili naziva. U poljskome društvu tako se npr. umirovljenički domovi zovu eufemističnije nego u hrvatskom, usp.: *Dom spokojnej starości* (dom mirne starosti), *Dom pogodnej jesieni* (dom lijepe jeseni) (Dunaj: 186). Dunaj navodi i eufemizam *Dom samotnej matki* umjesto *Bujasova doma za neudate majke*, čime se negativna društvena i vjerska pojava neudate majke zamjenjuje poljskom frazom *usamljena majka*, a u nas još postoji i termin *samohrana majka* (rastavljenju majka koja sama odgaja i hrani svoje dijete), što se u društvu cijeni i ne osuđuje kao neudatu majku.

Frazemi i kolokacije koje nisu spomenute u navedenim poljskim rječnicima, a imaju pragmatično značenje, nalaze se u rječniku S. Skorupke u sljedećim oblicima: *pilnować domu* (ne izlaziti iz kuće, doslovno: čuvati kuću, što se obično imperativom naređuje psu: *pilnuj domu!* – *čuvaj kuću!*), *do domu, a do domu!* (uzvik tjeranja životinja kući), *przyjacieli domu* (kućni prijatelj), *tęsknić za domem* (čeznuti za domom, osjećati nostalgiju; vidi Gloger: 1996: 21), *wybrać się/ pójść gdzieś całym domem* (otići kamo s cijelom obitelji), *złożyć dom* (osnovati dom, obitelj, sviti svoje gnijezdo, oženiti se); *wynosić z domu* (gubiti). Ovdje možemo spomenuti još jedan šaljivi emotivni frazem za ženu koja voli boraviti kod kuće: *kura domowa*. Prijevod na hrvatski s *kvočka* ima negativno, pogrdno značenje žene koju ništa ne zanima osim kuhače i kuće, tj. žene koja je mentalno ograničena.

Ovdje valja spomenuti i deminutivni oblik *domek* koji se u frazi *domek z kart* prevodi (*kuća od karata*), pragmatički znači nešto bezvrijedno i prolazno. I u ruskom jeziku postoji frazem istoga oblika i značenja *карточный домик* (*kartočnyj domik*).

U poljskim rječnicima koje spominjemo nema hipokorističnoga oblika specifičnoga za dječji jezik: *iść/jechać do domciu*, gdje se vokativno deminutivnim oblikom tepa kućici. U kajkavskoj se varijanti to kaže: *idemo domeka!*, a štokavski *idemo kućici!*

Szymczak u natuknici *dom* navodi sljedeće emotivne frazeme, krilatice i poslovice: *być gościem w domu* (biti gost u vlastitoj kući, rijetko bivati kod kuće), *być panem we własnym domu* (biti gazda u kući), *czuć się jak u siebie w domu* (osjećati se kao doma, biti kao kod svoje kuće), *jestem w domu* (tu sam doma, tu sam kod kuće, to dobro znam, to mi je jasno, sad znam), *prowadzić dom otwarty* (imati otvorena vrata <svoga doma> za svakoga, primati rado goste), *wymówić / wypowiedzieć komuś swój dom* (zatvoriti komu svoja vrata, ne htjeti vidjeti koga u svojoj kući); *gość w dom, Bóg w dom* (nema ekvivalenta u hrvatskome, značenje je emotivno pozitivno, tj. gosta se u kući štuje kao Boga, dok je na hrvatskome P. Mikić (1992: 53) našao poslovice obrnuta, emotivno negativnoga značenja: *Gost se gostu ne veseli, domaćin ni jednomu; svakog gosta za tri dana dosta*). Posljednji Szymczakov frazem *wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej* isti je i u hrvatskome: *svuda je lijepo, ali je doma (kod kuće) najljepše*, odnosno: *svuda pođi, ali doma dođi*.

Kako Skorupka u frazeološkom rječniku poljskoga jezika frazem shvaća vrlo široko, on navodi čak 60 različitih kolokacija i frazema sa semom *dom*. Navest ćemo samo dva negativno obilježena: *postawić cały dom na nogi* (dići cijelu kuću na noge, uzbuniti cijelu kuću; pokrenuti sve ukućane) i *trząść domem* (drmati cijelom kućom, biti glavni u kući).

Z. Gloger (1996: 21) navodi složenicu *domarad* koju definira kao „bolest od čežnje za domom, obitelji ili domovinom, nostalgija”. Pritom citira i objašnjenje Perzyńskoga za taj leksem: „Bolest koja se najčešće događa vojnicima naglo odvedenima u tuđe zemlje koji čežući za svojom domovinom od ‚domarada’ lude”. Samu riječ tumači Gloger kao složenicu *doma – rad*, tj. željan doma.

4.3. Pragmatička polja *doma* u ruskom jeziku

V. M. Mokienko i T. G. Nikitina (2001: 163) u rječniku ruskoga žargona pokazuju niz prenesenih i frazeologiziranih značenja leksema *dom* u suvremenom govornom ruskom jeziku. *Dom* tako može značiti *kolodvor*, *glavu*, *hašiš*. Zatvor se u žargonu zove šaljivo *odmaralištem*, (*дом отдыха*, *dom otdyha*), *rodnim domom* (*дом родной*, *dom rodnoj*), *stričevim domom* (*дядин дом*, *djadin dom*), *trulim dom* (*дом сыроежки*, *dom syroezki*). Psihijatrijsku bolnicu u šali zovu *dom hihi* i *dom hi-hi*, *ha-ha*, *дом жизнерадостных* (*dom žizneradostnyh*), tj. *kuća veselica*, a javnu kuću obilježuje se šaljivo kao *веселый дом*, *veselyj dom*. Odjel milicije naziva se *хитрый дом*, *серый дом* (*hitryj dom*, *seryj dom*) (lukava kuća?).

Poljski šaljivi oblik *kura domowa* u ruskome se odnosi na muški spol kad glasi *домосед* (*domosed*) – „тот, кто предпочитает проводить свободное время дома» (tot, kto predpočitael provodit' svobodnoe vremja doma), a ženski spol označen je ženskim rodом *домоседка* (*domosedka*).

„Lažni prijatelj” hrvatskoj riječi *domovnica* (домовница) u ruskome označuje osobu koja ostaje sama kod kuće radi čuvanja.

Pridjev *домовитый* (*domovityj*) ima u ruskom pozitivnu osobinu osobe koja se brine za svoju kuću, mi bismo rekli *kućevan*, a pridjev *доморощенный* (*domoroščennyj*) osim izravnoga značenja *domaćega*, *napravljenoga kod kuće* ima još i ironično pragmatično značenje *primitivnoga* čovjeka (Kuznecov 2000).

L. A. Vojnova i dr. u frazeološkom rječniku ruskoga jezika (1967: 143) navodi 6 frazema sa semom *dom* koji imaju emotivno pragmatično značenje: *закрывать двери дома*, (*zakryvat' dveri doma*), как у себя дома (*kak u sebja doma*), не все дома у кого (*ne vse doma u kogo*), отбиваться от дома (*otbivat'sja ot doma*), отказывать од дома (*otkazyvat' ot doma*) i жить одним домом (*žit' odnim domom*). Kolokacijski idiomi *дом терпимости*, *публичный дом* (*dom terpimosti* (*publičnij dom*)) i *желтый дом* (*želtyj dom*) poznati su i već spomenuti kao emotivno obilježeni u hrvatskome (usp. *javna kuća*, *žuta kuća*) kao i u poljskome (*dom publiczny*, *dom wariatów*).

5. Usporedba pragmema *dom* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku

U radu je provedena semantična i pragmatična analiza leksema *dom*, jednoga od temeljnih etimona u jezičnoj slici svijeta hrvatskog, poljskog i ruskog jezika.

Usporedbom slojevitih značenja u hrvatskome se pokazalo da je za leksem *dom* najvažnija uzvišena apstraktna emocija, jer *dom* označuje najviši stupanj zbrinutosti (ukućenosti, udomljenosti) ljudskoga bića. *Dom* zato proširuje svoje značenje od pojedinca, rodnoga i obiteljskoga doma preko *domaje* kao širega rodnoga kraja pa sve do *domovine* kao velikoga doma cijeloga naroda. I još dalje, *vječni dom* pokazuje čovjekovu želju za zaštitom i nakon smrti. *Dom* se tako prostire od maternice, kuće, države, Zemlje, svemira pa sve do onostranih nepoznatih prostora.

U sva tri jezika *dom* u sociolingvističkom smislu pokazuje tipove društvenih odnosa preko naziva institucija. Formalizacijom života u instituciji zahlađuju emotivni odnosi među ljudima. Emotivni naboj u međuljudskim odnosima postaje proporcionalno sve manji što leksem *dom* dobiva formaliziranija značenja. Naime, u socijalno institucionaliziranim zajednicama prevladavaju kognitivne vrijednosti s pravima i dužnostima svih članova, ali se smanjuje i gubi neposredna emocionalna toplina koja se čuva u individualiziranom obiteljskom domu. U sintagmi *starački dom* npr. manji je stupanj emocionalne topline nego u sintagmi *obiteljski dom*, *topli dom*, *domaće ognjište*. Iako se nekim eufemističnim nazivima nastoji riječima prikazati toplina, u stvarnosti se to ne događa. *Starački dom* ostaje *dom staraca* makar se on zvao *domom spokojne starosti* ili *domom lijepo jeseni* ili *domom umirovljenika*. To je mjesto predvorje smrti bez obzira kako ga nazvali. Ovdje se vidi da se realna slika svijeta često ne poklapa s jezičnom slikom svijeta koja može biti reklamerska i lažna, koja može prikrivati istinu.

Usporedba značenja leksema *dom* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku pokazuje da je taj leksem imao različitu distribuciju u povijesti te da je u hrvatskome izgubio značenje koje ima danas u poljskom i ruskom na prvome mjestu, a to je značenje kuće, zgrade. U hrvatskome se za kuću ili zgradu ne može danas reći *dom*, međutim u rječniku Budmanija iz 1884. navodi se da je arhaični leksem za kuću *dom*.

U suvremenom hrvatskom jeziku pod leksemom *dom* na prvome se mjestu razumije obitelj, porodica, obiteljsko gnijezdo, dakle apstraktni emotivni pojam okupljališta obitelji, a ne zgrada kao u poljskom i ruskom jeziku. Ovo je hrvatsko značenje doma u poljskom i ruskom tek na trećem mjestu. U 7. obliku hrvatskoga *vječnog doma* i arhaičnog ruskoga primjera *domovine* poklapa se sinonimno značenje groba. Poljski i ruski imaju zajedničko značenje *doma* kao mjesta u nekim tipovima igara za koje se u hrvatskome rabe izrazi: kuća, polje, nebo.

Pravu sliku značenja leksema *dom* u tri uspoređivana jezika možemo stoga dobiti tek kada ga definiramo i prevedemo hrvatskim sinonimima:

hrvatski	poljski	ruski
1. dom (obitelj)	1. dom (kuća)	1. dom (kuća)
2. dom-ovina (zavičaj)	2. dom (mjesto boravka)	2. dom (stan)
3. dom (ustanova)	3. dom (obitelj)	3. dom (obitelj)
4. dom (loza, dinastija)	4. dom (domaćinstvo)	4. dom (dinastija, rod)
5. * dom (arh.) (kuća, zgrada)	5. dom (dinastija)	5. dom (domaćinstvo)
6. dom (dio parlamenta)	6. dom (ustanova)	6. dom (ustanova)
7. vječni dom (grob)	0	7. *domovina, „tihij dom” (arh.) (grob)
8. *dom (arh.) (mjesto u igri) dom, polje, nebo	7. dom (mjesto u igri) kuća, polje	8. dom (mjesto u igri) kuća, polje

6. Zaključak

Iz poretka značenja vidi se da je distribucija istih značenja malo drugačija u tri navedena jezika. Dok je u hrvatskom na prvome mjestu dom kao ognjište i interijer u kojemu se okuplja obitelj, a zatim 2) dom kao građevina, eksterijer, arhitektonski objekt; 3) dom kao institucija i 4) dom-ovina u prenesenom značenju kao država, dotle je u poljskom i ruskom jeziku na prvome mjestu dom kao građevina, tj. kuća.

Prvo i četvrto značenje „*doma*” uvijek u sebi uključuje i emotivni odnos čovjeka, dok drugo i treće značenje taj odnos može pokazati tek sekundarno, na tvorbenom i sintaktičnom stupnju (npr. polj. *domek*, *domeczek*, *domisko*, *dom spokojnej starości*, *dom mody*, *dom kultury*, *jechać do domciu* itd., rus. *domik*, hrv. *dómak* i sl.).

Što se tiče pragmatičnih značenja, tu valja razlikovati dva tipa. Prvo je emotivno pragmatično značenje frazema sa sastavnicom *dom* u književnoj uporabi, a drugo je emotivno značenje tih frazema u žargonskoj ili razgovornoj uporabi. Dok se u književnoj uporabi frazemi sa sastavnicom *dom* rabe u jednome od izravnih značenja navedenih u definicijama leksema *dom*, u razgovornoj se uporabi taj leksem u frazemima rabi u prenesenom značenju, gubeći tako navedena definicijska značenja, a dobivajući novo značenje (usp. *veselyj dom* – psihijatrija, *seryj dom* – policija, *dom starców* – policija, *domek loretański* – kazna od 25 godina zatvora itd.).

U sva tri jezika leksem *dom* može imati emotivno neutralno, najčešće terminološko, značenje (npr. *dom zdravlja*, *dom odtyha*, *dom wypoczynkowy*) i emotivno obojeno, eufemizirano značenje, ovisno o okružju u frazemima (*dom umirovljenika*, *dom spokojnej sta-*

rošci, želtyj dom). Emotivno obojeno značenje može biti pozitivno (uzvišeno: *vječni dom, domovina*) ili negativno (pogrdno, ironično: *dom wariatów, nisu mu svi doma*). U žargonu i razgovornom jeziku često se javljaju šaljivi neologizmi: *dom hi-hi, dom žizneradostnyh*).

Uspoređujući tri semantička polja leksema *dom* u hrvatskoj, poljskoj i ruskoj slici svijeta, možemo zaključiti da je za Hrvate *dom* „sveto mjesto” koje se voli, čuva, štiti. Hrvat je *homo loci*, a njegov dom čuvaju *anima loci*, dusi domaćega ognjišta, koji bdiju da se vatra nikada ne ugasi. **Domovina** je za Hrvate „veliki dom”. U poljskome jeziku *dom* označuje tradiciju, nasljedstvo, očevinu pa je i *domovina* nasljeđe očeva (*ojczyzna*). U ruskome jeziku na *dom* se gleda kao na rodbinske veze, krvno srodstvo koje se proširuje na čitav ruski **narod** kojemu je domovina – **rodina**.